

kako
naprej?

(foto Miško Kranjec)

Včeraj se je sestala v Ljubljani konferenca Zveze sindikatov Slovenije, torej najvišji organ slovenskih sindikatov med dvema kongresoma. Na konferenci je sodelovalo okoli 300 delegatov, ki so predstavljali 700.000 članov, organiziranih v več kot 6.000 sindikalnih organizacijah.

Konferenca je obravnavala trije pomembnih zadev: prvo, uresničevanje družbene vloge sindikatov in s tem povezane izpopolnitve njihove organiziranosti in metod delovanja, drugo, vloga in prizadevanja sindikatov za učinkovitejšo gospodarjenje in usmerjanje družbenoekonomskega razvoja, in tretjo, sklic 9. kongresa Zveze sindikatov Slovenije, ki bo 25. in 26. oktobra letos v Mariboru. Konferenca je bila torej po vsebini obravnav in sklepov pravzaprav nekakšna generalna za sam kongres sindikatov.

Osrednja tema konference je bila, kako uspešno uveljavljati družbeno vlogo zveze sindikatov kot najširše politične organizacije delavskega razreda in kako v ta namen izpopolniti organiziranost in metode delovanja sindikatov. Kaže takoj opozoriti, da pri tem ne gre za nikakršno večjo reorganizacijo ali korenitejšo spremembo tiste organiziranosti in idejnopolitične in akcijske usmeritve slovenskih sindikatov, kakršno je začel njihov 8. kongres novembra 1974. Že tedaj smo namreč po odločnem obračunu z liberalističnimi, s tehnobirokratskimi in nacionalističnimi silami in težnjami dosegli trdno politično stabilnost in čvrsto krenili na pot samoupravnega socialističnega graditve naše družbe. V tistem obdobju so se že čutili pozitivni rezultati uresničevanja ustavnih oziroma delavskih amandmajev, sprejeli smo novo ustavo in začeli z izvolitvijo prvih delegacij za skupščine družbenopolitičnih skupnosti in samoupravnih interesnih skupnosti tudi v praksi uresničevati delegatski sistem. Zato je pred štirimi leti sprejeta idejnopolitična usmeritev in organiziranost sindika-

tov v osnovi še danes veljavna in je lahko dobra podlaga za oblikovanje stališč in sklepov naslednjega, 9. kongresa sindikatov.

Pri tem moramo seveda upoštevati nekatere pomembne spremembe v družbenoekonomskih odnosih, ki so nastajale v minulem štiriletnem obdobju kot posledica intenzivne samoupravne preobrazbe in izgrajevanja političnega sistema socialističnega samoupravljanja. Gre za konkretno uresničevanje ustave, zakona o združenem delu ter drugih sistemskih zakonov in ukrepov, ki so občutno okrepili družbenoekonomski položaj delavca v združenem delu in njegovo politično oblast.

Vse to se odsvita na določen način tudi na družbenem položaju in vlogi sindikatov, kar terja ustrezne spremembe v njihovi organiziranosti, metodah delovanja in akcijski usmeritvi, da bi se lahko v bodoče še učinkoviteje uveljavljali kot razredna politična organizacija delavcev v boju za uveljavljanje njihovih avtentičnih današnjih in zgodovinskih interesov, za popolno osvoboditev dela in njegovo oblast, za pravico delavca, da neposredno razpolaga s pogoji in z rezultati svojega dela in upravlja celotno družbeno reprodukcijo.

Bistveni pogoj za uspešno uveljavljanje takšne družbene vloge sindikatov je njihovo učinkovito delovanje znotraj razreda, torej neposredno med delavci, da bi jih razredno osveščali in praktično usposabljali za uresničevanje njihove upravljalke in delovne funkcije. To pa je mogoče doseči predvsem s krepitvijo učinkovitosti in samostojnosti osnovne organizacije sindikata v temeljni organizaciji združenega dela in samoupravni delovni skupnosti, torej v tisti temeljni samoupravni celici, kjer se čedalje več, odloča o delavčevem družbenem in ekonomskem položaju. Temu

cilju morajo služiti vse oblike organiziranosti in delovanja sindikatov tako znotraj združenega dela kot tudi v občini, republiki in federaciji.

S tem namenom je sprejela konferenca zveze sindikatov tudi nekatere spremembe in dopolnitve sedanjega statuta, kot so npr. okrepitev vloge in odgovornosti izvršnega odbora osnovne organizacije kot njenega izvršilno-političnega organa, jasnejša opredelitev vloge sindikalne skupne, zagotavljanje odločilnega vpliva osnovne organizacije sindikata na vse oblike sindikalnega povezovanja na ravni delovne organizacije in sestavljene organizacije združenega dela, neposredno sodelovanje med osnovnimi organizacijami in občinskimi sveti zveze sindikatov in podobno.

Takšne izpopolnitve v sindikalni organiziranosti naj bi med drugim zagotovile tudi čimvečjo akcijsko samostojnost in neodvisnost sindikalnih organizacij od vodilnih poslovnih sestav. Pri tem ne gre za omejevanje neogibnega medsebojnega sodelovanja in zaupanja. Gre le za preprečevanje takšne škodljive družbene simbioze političnih in poslovnih sestav, ki marsikje spreminja družbenopolitične organizacije, torej tudi sindikate, v ozadje interesov upravljalskih sestav na škodo večine delavcev in celotne družbe.

Pomembne so tudi tiste izpopolnitve sindikalne organiziranosti, ki težijo k okrepitev vlog in učinkovitosti občinskih organizacij zveze sindikatov kot najpomembnejše oblike njene teritorialne organiziranosti. Pri tem gre po eni strani za povečevanje aktivnosti občinskih sindikalnih svetov pri krepitvi samostojnosti in učinkovitosti osnovnih organizacij sindikata, po drugi strani pa za

učinkovitejšo ugotavljanje, usklajevanje in uresničevanje neposrednih in dolgoročnih interesov delavcev na ravni občine kot temeljne družbenopolitične in komunalne skupnosti.

Isti smisel imajo tudi prizadevanja za večjo prisotnost in aktivnost sindikatov v krajevni skupnosti, kjer se najtesneje prepletajo in uresničujejo skupni interesi delavcev v združenem delu in občanov v kraju njihovega bivanja. Saj je prav od tega v veliki meri odvisno učinkovito uveljavljanje izredno pomembne vloge krajevne skupnosti. Takšna aktivnost sindikatov bo seveda tudi naprej potekala predvsem v okviru krajevne konference socialistične zveze in organov krajevne skupnosti. Ne bi pa smeli izključevati tudi določenih oblik stalne koordinacije delovanja sindikatov v posamezni krajevni skupnosti. Bistveni pogoj za večje vključevanje delavcev in s tem tudi sindikatov v politično in samoupravno življenje krajevne skupnosti pa je seveda razvitost samoupravnih odnosov v samih organizacijah združenega dela. Kolikor bolj bodo v njih delavci dejansko upravljali s pogoji in z rezultati svojega dela, večji bo njihov vpliv in večje bodo materialne možnosti za zadovoljevanje delavčevih potreb v krajevni skupnosti.

Naposled je treba omeniti tudi nekatere dopolnitve v organiziranosti in vlogi tako imenovanih strokovnih sindikatov ter o njihovem razmerju do zveze sindikatov. Ti sindikati, kakršnih je bilo do zdaj v Sloveniji devetnajst, so v minulih štirih letih večinoma zelo plodno delovali in tako povsem upravičili svoj obstoj. Še več, brez teh sindikatov kot specifične oblike sindikalne organiziranosti delavcev posameznih dejavnosti ali panog tudi ne bi bilo zveze sindikatov.

Potemtakem zdaj ne gre za nekakšno degradacijo ali celo ukinitvev teh sindikatov, temveč le za tiste izpopolnitve v njihovem položaju in organiziranosti, kakršne terjajo po eni strani dosežene spremembe v družbenoekonomskem položaju delavcev in njihovem interesnem povezovanju, po drugi pa potrebe večjega uveljavljanja zveze sindikatov kot enotne politične organizacije delavskega razreda. Pri tem bodo strokovni sindikati še naprej pomemben dejavnik tako pri opredeljevanju in uresničevanju posebnih interesov delavcev posameznih gospodarskih in družbenih dejavnosti kot pri usklajevanju teh interesov s skupnimi interesi delavskega razreda v okviru zveze sindikatov. Zato bodo imeli ti sindikati tudi v bodoče ustrezno organizacijsko in akcijsko samostojnost. K oblikovanju takšnih stališč o organiziranosti in delovanju sindikatov so vsekakor pripomogli tudi stališča nedavne seje predsedstva centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije, ki je obravnavala izhodišča za izpopolnitev organiziranosti in metod delovanja sindikatov.

Kot že rečeno, je konferenca Zveze sindikatov Slovenije obravnavala tudi vlogo in prizadevanja sindikatov za učinkovitejšo gospodarjenje in usmerjanje družbenoekonomskega razvoja. Vsekakor ni naključje, da je konferenca povezala obravnavo družbene vloge in organiziranosti sindikatov z obravnavo njihove aktivnosti na gospodarskem področju. Saj je navsezadnje katerakoli oblika organiziranosti in metod delovanja kateregakoli subjektivnega družbenega dejavnika, torej tudi sindikata, smiselna le, če ima za posledico njegovo večjo učinkovitost pri krepitvi družbenoekonomskega položaja delavca in pospeševanju gospodarskega in socialnega napredka vse družbe. Prav po tem tudi delavci presojujejo učinkovitost in razredno politično usmerjenost svoje sindikalne organizacije. Potemtakem se bodo morali sindikati v bodoče še bolj kot do zdaj vključiti v reševanje vseh pomembnih

gospodarskih vprašanj, ne da bi pri tem zanemarjali svojo socialno-zaščitno in politično-vzgojno dejavnost.

Slovenski sindikati so torej pri pripravi za svoj 9. kongres in 8. kongres Zveze sindikatov Jugoslavije pred zahtevnimi nalogami tako pri izpopolnjevanju svoje lastne organiziranosti in metod delovanja kot pri uresničevanju pomembnih družbenih ciljev. Zdaj je zlasti nujno, da se sindikati čimprej izvečejo iz sedanje zavzetosti z lastnimi organizacijskimi in statusnimi problemi, da se torej manj vrtijo okoli sami sebe in se učinkoviteje lotijo uresničevanja pomembnih družbenih nalog. Ni dvoma, da bodo v tem tudi uspešni. Vendar tudi za naprej ne kaže gojiti pretiranih pričakovanj glede njihove uspešnosti. Saj so sindikati, podobno kot vsi drugi družbenopolitični dejavniki, okvirjeni z določenimi objektivnimi danostmi, v katerih lahko bolj ali manj uspešno uresničujejo svoje družbeno poslanstvo, ne morejo pa jih čez noč premostiti ali jih kratkoma zaobiti. Takšna objektivna okoliščina so med drugim že sama razvitost in struktura proizvodnih sil združenega dela, dalje družbeno osveščenost delavcev in njihova družbena integriranost, naposled pa tudi sam položaj sindikatov v političnem sistemu socialističnega samoupravljanja. Kako bodo sindikati ob teh objektivnih razmerah povečali svojo družbeno učinkovitost, pa je predvsem odvisno od njihove kadrovske okrepitev z družbeno uglednimi, ustvarjalnimi in razredno osveščenimi delavci na vseh ravneh sindikalnih organov. Najboljša priložnost za to pa bo prav uresničevanje začrtane organizacijske preobrazbe sindikatov in priprave za kongres slovenskih in jugoslovanskih sindikatov.

Vinko Hafner

Poštni predal 29 18

Dušan Snoj
Dvojboj med potrošnjo in akumulacijo

Ivan Rebernik
Razdalje na drobno in veliko 19

Rajko Djurić, Pavle Kosin,
Dragoljub Milivojević, Velizar Zečević
Ob 8. kongresu ZK Srbije 20

Anton Rupnik
Josip Vrhovec

Marjan Sedmak
Zdaj pride socialna demokracija 21

Vera Avšič, Tonja Slokar
Komu drobtinice, komu zalogaj?

Sonja Grizila
Vsega niti ni mogoče zračunati 22

Slovenski ekonomisti o delitvi dohodka
Gospodarstvu odebelen dinar 23

Andrej Škerlavaj
Problemi in razpotja sindikalnih gibanj po svetu

Janko Tedeško
Po umoru Alda Mora 24

Jože Horvat
Konjiček namesto dolgčasa

Peter Breščak
Lendava, leto šesto 25

Bogdan Pogačnik
Zapiski z blejskega srečanja pisateljev

Branko Hofman
Pogovor s Karlom Grabeljškom 26

Janko Svetina
Manj študentov – več diplomantov 27

Franc Šetine
V deželi azurnega neba in večnega sonca

Bogi Pretnar
Množično občilo ali zvočna kulisa 28

Andrej Inkret
Kanadski dnevnik

Mojca Drčar-Murko
Kopanje do »prave nemške zgodovine« 29

Oborožitev in razorožitev
Uganka postopnega omejevanja oborožitve

Alenka Puhar
Kitajska pomlad 30

Vesna Marinčič
Preveč vemo, da bi jih pustili umreti 31

Antun Šoljan
Ladja v steklenici

Andrzej Bursa
Ženska vojna 32

Delitev dohodka

Gospodarstvu
odebeljen
dinar

Slovenski ekonomisti menijo, da pri delitvi dohodka premalo skrbimo za razširjeno reprodukcijo, zaradi česar se morajo delovne organizacije čedalje bolj zadolževati

Delitev in ustvarjanje dohodka sta tesno povezani. Nekateri menijo, da veliko preveč govorimo o delitvi namesto o tem, kako ustvariti večji dohodek. Vendar pa podatki o obsegu vsakoletne jugoslovanske inflacije pričajo, da tudi takšne razprave še zmeraj niso odveč, vsaj ne s stališča, kako smotrneje deliti. Zato, da bi orisali, kakšna je zdajšnja delitev dohodka, smo povprašali nekaj naših znanih ekonomistov. Njihove odgovore smo nanizali po posameznih vprašanih in jih objavljamo v svobodnem zapisu. Z ekonomisti sta se pogovarjala **Jože Petrovčič** in **Ilija Popit**.

Ti pogovori so na eni strani pokazali, da naše vsakdanje življenje priča, da iz leta v leto boljše živimo in da je napredek očiten. Po drugi strani pa so sogovorniki našli vrsto primerov, koder z delitvijo še ne moremo biti zadovoljni. Tudi splošne človeške izkušnje kažejo, da je moč v stavu doseči vedno še več, kot pa dosežemo.

Prepričanje o tem, da delitev ni vselej najbolj ugodna, je pravzaprav pogostna na različnih ravneh. Na to je nedavno opozoril tudi novi zvezni izvršni svet. Opaziti pa je, da so mnenja o tem, kaj ni dobro, precej različna. Segajo od kritik, da dajejo preveč oziroma premalo za gospodarstvo, preveč oziroma premalo za hitrejši razvoj manj razvitih in podobno.

Delitev mora biti seveda skladna in si prizadevati zadostiti različnim družbenim potrebam. Dokaj enotno mnenje povprašanih ekonomistov pa je, da pri delitvi gospodarstvo potegne premajhen delež.

Tako je **Aleksander Bajt** z ekonomskega inštituta ljubljanske pravne fakultete opozoril na to, da delež akumulacije gospodarstva v čistem dohodku upada. Lani je bil sicer nekoliko večji kot predlani. Tako je leta 1976 znašal 10,2 odstotka, lani pa 11,1 odstotka. Vendar pa je v resnici še naprej upadal, ker je v teh odstotkih tudi delež tujih posojil in domačih obveznih posojil za druge namene. Opozoril pa je, da kažejo ti odstotki povprečje. Ponekod je akumulacija večja, drugje pa je sploh ni. Med takšnimi dejavnostmi, ki akumulacije sploh nimajo, so tudi tak pomembne kot je železnica ipd. Možnost, da bi gospodarstvo samo plačevalo svoj razvoj, so zato zmeraj manjše, pravi Bajt.

Skromen delež gospodarstva pri njegovih naložbah

Gospodarnost poslovanja je seveda odvisna tudi od storilnosti dela. Vendar pa nanjo v veliki meri vplivajo obremenitve gospodarstva. Zaradi obremenitve in zaradi prenizke ravnosti storilnosti je gospodarstvo dokaj nizko. Te dni je slovenska služba družbenega knjigovodstva izračunala, kolikšna je gospodarnost slovenskega gospodarstva. Ugotovila je, da je lani kar 14,8 odstotkov slovenskih delovnih organizacij poslovalo, ne da bi ustvarilo sredstva za reprodukcijo, kar 32,9 odstotka organizacij pa ni poslovalo kaj prida bolje, saj je za te namene dalo manj kot 2 odstotka poslovnih sredstev.

Zaradi nizkega deleža lastnega denarja za razvoj se morajo delovne organizacije zatekati ponj k bankam in po posojila v tujino. Gospodarstvo je bilo na denar, združen v bankah, vedno navezano, vendar je ta delež zdaj čedalje večji. **Andrej Cetinski** iz Slovenskih železarn je spomnil, da smo nekaj let nazaj priporočali zamisel, da bi podjetja s svojim denarjem plačevala vse, da bi bila neodvisna. To je bila skrajnost.

Zdaj pa smo zašli v drugo, ko prihaja gospodarstvo v preveliko odvisnost od bank. To odvisnost povzroča po eni strani majhna akumulacija, po drugi strani pa predpisi o plačevanju. V gospodarstvu težko razumemo togost, zaradi katere je na žiro računih tolikšen del denarja. Opozoril je, da je ta način zelo drag. Smotrneje bi bilo, da bi postavili interne banke ter druge oblike notranjega poslovanja. Tako bi dosegli enake učinke, ob veliko manjši količini denarja, ki za delovno organizacijo leži neizkoriščen, je razmišljal Cetinski.

Ostane še manj, kot kažejo podatki

S stališča ožjega gospodarstva seveda pomeni takšno pretirano vrtenje denarja v bankah pravzaprav združevanje akumulacije za druge namene. V zadnjem času so to velike naložbe v elektrogospodarstvo, ceste in plinovode. Pri tem bi se lahko vprašali, zakaj moramo prav zdaj graditi toliko tako pomembnih naprav hkrati. Potemtakem je delitev dalj časa zanemarjala ta področja, da so se težave in pomanjkanje nakopičile do tolikšne mere, da se je zdaj treba ukvarjati s tolikšnimi tovrstnimi deli hkrati.

Te naložbe sicer večajo narodno bogastvo, meni **Lojze Zamernik** iz slovenske službe družbenega knjigovodstva, vendar tako napete naložbene dejavnosti gospodarstvo dalj časa ne bo moglo vzdržati. Elektrarne, ceste ipd. so sicer pogoj za razvoj drugih gospodarskih dejavnosti. Če pa bi jih nadaljevali v zdajšnjem obsegu, bi žagali večjo, na kateri sedimo. V predelovalni industriji bi se pojavile prevelike težave, ker se zdaj ne obnavlja dovolj.

Težko je, če mora delovna organizacija dajati minimalno akumulacijo za razširitev drugih dejavnosti, je dejal **Andrej Cetinski**. Opozoril je, da sicer prikazujemo v zaključnih računih poslovni sklad tak, kot da ostane vse tozdu, v resnici pa je vmes marsikaj takšnega, kar združuje za druge. Lani je bilo združevanje večje, kot pa je ostalo za čisto akumulacijo. Slovenske železarn so dale za dogovorjene obveznosti 30 milijonov dinarjev iz akumulacije.

Kdo vlaga smotrneje

V gospodarstvu razumemo potrebo po združevanju, je dejal Cetinski, vendar pa ima že to združevanje tolikšen obseg, da je ogrožen razvoj združevalcev. O tem bi kazalo začeti razmišljati. Siromašnost naše akumulacije ne prenese posledic tolikšnega združevanja. Upoštevati bi kazalo tudi, da bi delovna organizacija smotrneje vlagala, kot pa nekdo, ki tako združen denar dobi. Statističnih primerjav, kako uspešne so naložbe lastnega denarja, kako pa združenega, Cetinski nima. Po izkušnjah iz sodelovanja v bančnih organizacijah pa ve, da je tam lažje glasovati za kaj, kot pa se odločiti v lastni delovni organizaciji.

Na splošno ni mogoče reči, da je naložba, za katero so se odločili v delovni organizaciji, boljša kot pa tista, za katero se odločijo »na vrhu«, meni **Aleksander Bajt**. Vemo pa, da so odločitve na »zgornji ravni« velikokrat slabe. Pred nekaj leti so decentralizirane odločitve povzročile zaostajanje naložb v elektrarne. Zdaj pa imamo drugo skrajnost, da bo kljub planiranju nekaj časa preveč elektrarn. Če odločajo posamezna podjetja, se takrat, ko imajo denar, zlahka odločijo za naložbo, ne glede, kako bo donosna in kako bodo prodajali izdelke. Če imaš denar, je lahko dati, niso pod priložnostjo gospodarnosti. Malo je takšnih podjetij, ki bi dale denar za naložbe drugim podjetjem, ki bi s tem denarjem lahko razvile donosnejšo proizvodnjo.

Sklad ne prispeva k povezovanju

Jugoslovansko gospodarstvo pritiska zastoj, ugotavlja **Marjan Dolenc** z inštituta za ekonomska raziskovanja. Nastopil je ciklus manjšega povečevanja proizvodnje in hudega pritiska na cene. Na to smo odgovorili z omejevanjem, ki je neekonomsko, pravno. Tako je na primer politika cen. Zadržuje cene, zato je pritisk na stroške močan, kar se pozna pri delitvi dohodka. Politika cen še ni dograjena, ni smo enotni glede izhodišč. Pospešujemo sporazumevanje, ne ohranjamo pa odprtosti trga. Pojavljajo se monopolni položaji. Gospodarstvo se ne razvija usklajeno, nastaja več zaokroženih gospodarstev. Tudi v korist hitrejšega razvoja manj razvitih bi morali zapiranje preseči. Denar sklada za pospeševanje razvoja manj razvitih republik sicer podpira razvoj, vendar ne prispeva k povezovanju. Zato pada učinkovitost naložb. Ker ne rastejo zmogljivosti, ki bi gospodarstvo povezovala, ne naložbe povečujejo zaprtost. Kratkoročno gledano pomeni to slabo delitev, dolgoročno pa slab razvoj gospodarstva na tem območju.

Misel, da ne znamo dovolj dobro obračati denarja zlasti takrat, ko se odločamo za investicije, zagovarja tudi **Franciška Logar**

Obvestilo (foto Joco Žnidaršič)

z ljubljanskega inštituta za ekonomska raziskovanja. Obseg investicij se že dalj časa zmanjšuje, pri tem pa gre za naložbe, ki zahtevajo veliko denarja. Glede na vložen denar dosegamo slabo rast družbenega dohodka. Vzrokov za to je veliko. Lokacija naložb je slaba, nove proizvodne zmogljivosti so slabo izkoriščene, ni prave povezave med tistimi, ki vlagajo denar za razvoj industrije, ki skrbi za surovine in predelovalno industrijo, zato z novimi naložbami ne odpravljamo oziroma v proizvodnji, odločamo se za gradnjo tovarn, ki prinašajo malo dohodka in podobno.

Zapravljanje časa

Marija Potočnik s tega inštituta meni, da bi kazalo biti prav pri govorjenju o učinkovitosti naložb previden. Ker smo srednjerazičnega dežela, ki se je šele pred časom prebila v ta razred, smo prisiljeni vlagati denar zato, da ne bi zaostali. Poleg tega moramo z naložbami izenačevati gospodarske pogoje. Če bi to dvojje upštevali pri izračunih o učinkovitosti naložb, bi verjetno dobili veliko stvarnejše in uporabnejše rezultate, pri tem pa opozarja, da prav pri izračunih učinkovitosti naložb pri nas zakon trčiša ne more delovati, saj imamo za več kot 60 odstotkov vseh izdelkov cene pod uveljavljenim nadzorom. Na to seveda pomeni, da so tudi delitvena razmerja, če jih gledamo s takega zornega kota, precej relativna, kar pa ne zavrača trditve, da delitev ni dobra, če amortizacija ne zadostja za enostavno obnavljanje proizvodnje

Bohotenje uprave

Vsaka družba se razvija toliko, kolikor vlaga v razvoj, ugotavlja **Lojze Zamernik**. Ni obetajoče, če vlagamo čimveč v porabo. Smotrno bi bilo, da bi vlagali več v materialni temelj. Resnične potrebe so take, da silijo v za gospodarstvo manj ugodno delitev, kot je načrtovana. Večina dohodkov za samoupravne interesne skupnosti doteka iz bruto osebnih dohodkov. Ti osebni dohodki pa se praviloma povečujejo hitreje, kot načrtujejo vsakoletne resolucije. Tako seveda raste nad načrtovani obseg tudi dohodek teh skupnosti, kar je težko vnaprejšnje upravitelj, od katere plačujejo prispevke. S strokovnega stališča si ne bi upal predlagati, pravi Zamernik, da za te namene ne bi več zajemali iz bruto osebnih dohodkov. Če bi to vzel iz ostanka dohodka, bi ga preobremenili. Vendar pa bi morala skupna poraba hitreje delovati takrat, ko se pojavijo presežki, da bi ostalo več gospodarstvu. Strokovne službe v teh samoupravnih skupnostih bi morale svojo porabo prikriti določilom resolucije. Lani pa so v Sloveniji nasprotno dodatno povečevali porabo čez te načrte in bodo šele letos znižali prispevke. To znižanje pa ne bo tolikšno, kot so zbrali več nad prvotnimi načrti, ampak le tolikšno, kot je ostalo neporabljeno.

Ko določimo obliko in obseg porabe, je to vgrajeno in ni moč več znižati, ugotavlja Zamernik. To postane neprebojen zid. Denar je treba zagotoviti za vsako ceno. **Andrej Cetinski** pa ugotavlja, da opažajo zadnji dve leti bohotenje uprave. Če nablijejo tisti ljudje, opozarja, jih bo moralo gospodarstvo plačevati. Intenzivne spremembe v družbi tudi prispevajo, k takemu zaposlovanju. Tozdi zahtevajo lastno administracijo. Vse to dviga stroške in vpliva zaposlenih v upravi. Slovenske železarn so že dvakrat neuspešno ponudile delovno mesto administratorji, a je ne dobe. Osební dohodki administratorjev se približujejo šest tisoč dinarjem na mesec, nasprotno pa so osebni dohodki železarjev, ki delajo pri težjem in bolj nezdrem delu, bistveno nižji. Povedal je primer direktorja železarn, ki je po višini svojega osebnega dohodka šel na 30 mesto v občini za vsemi vodilnimi občinskimi

uslužbenci. Te razlike povzročajo, da iz železarn odhajajo v službo na občino. Cetinski meni, da je skok plač v upravi nedopusten ter da bo treba pri tem nekaj ukreniti.

Osební dohodki so mirnejši

Ob delitvi se sproža vprašanje o spodbujanju produktivnosti dela, ugotavlja **Milan Lapornik** z ljubljanskega inštituta za ekonomska raziskovanja. Izkušnje kažejo, da se storilnost dela, merjena z razmerjem povečane proizvodnje in zaposlenosti, le izjemno poveča za 5 odstotkov na leto. Če poznamo obseg povečevanja stroškov izdelave, vidimo, da je delovna organizacija vse manj spodbujena, da bi povečevala učinkovitost predvsem s pomočjo produktivnosti. Če dobi s ceno, torej s podražitvijo veliko več, je vprašanje, za kaj se bo zavzemala.

Pri delitvi ni izhod, v tem, da bi predvsem tehtali, koliko bi prihranili, če bi dali nekoliko manj za osebne dohodke. Potem bi prišli do čudnega sklepa, pravi **Sveto Kobal** namestnik predsednika republiškega sveta za gospodarski razvoj in ekonomsko politiko, da bi ne bilo težav, če bi ne bilo ljudi.

V zadnjem obdobju je rast osebnih dohodkov že povsem pod rastjo cen. Umirjeno naraščanje osebnih dohodkov in prejemkov prebivalstva koristi umirjenemu naraščanju cen. Ni izključeno, pravi **Aleksander Bajt**, da je sedanja zmernost posledica dejstva, da so osebni dohodki že čisto blizu meje, ki jo postavljajo čisti dohodek delovnih organizacij. Po zaključnih računih za leto 1977 se je delež osebnih dohodkov v čistem dohodku sicer nekoliko zmanjšal, toda prej zaradi obveznih prostovoljnih posojil, ki štejejo v akumulacijo, kot zaradi zmernosti delovnih organizacij. Povečevanje osebnih dohodkov je ob dejstvu, da osebni dohodki izravnajo kar več kot 90 odstotkov čistega dohodka, možno samo, če se povečujejo cene. Zato pomeni upravitelj zadrževanje cen tudi zadrževanje osebnih dohodkov, iz česar lahko sklepamo, da se bo morala pri takšnem razvoju razlika med njima skriti na rast produktivnosti dela. Poleg tega ugodnega vpliva, pa zdaj ni več blazilca, ki je bil postavljen med cene in dohodek, namreč amortizacije, ki je rabila kot rezerva. Zato bo stabilizacijska politika v težjem položaju.

Delež denarja, ki ga iz dohodka porabimo za osebne dohodke, se v zadnjih letih zmanjšuje. Pred letom 1976 smo za plače odrlili 20 odstotkov dohodka, nato pa se je ta delež zmanjšal na 16. Osební dohodki v zadnjih dveh letih torej niso prvi krivci za zmanjševanje reproduktivne sposobnosti gospodarstva, trdi **Marko Kranjc** iz inštituta za ekonomska raziskovanja. To je rezultat ekonomske politike, ki je dušila cene. Kljub umirjeni rasti stroškov pa je ekonomska sposobnost manjša, kar narekuje sprostitev cen. Poleg tega pa povzroča premajhno akumulacijo tudi veliko odlivanje denarja za splošno in skupno porabo, ki je nesorazmerno s pridobljenim dohodkom. Vse to troje pa je odvisno predvsem od političnih odločitev, od dogovorov, kako bomo delili dohodek oziroma kakšno stopnjo inflacije bomo dovolili, da ne bomo imeli težav z zaposlovanjem, z industrijsko rastjo ipd.

Kaj hočemo razvijati

Pri oceni zdajšnje delitve in učinkovitosti je treba vedeti, kaj hoče družba z njo doseči. **Vladimir Frankovič** z ljubljanske ekonomske fakultete meni, da je osrednji cilj naše družbe dvigovanje obče življenjske ravni, kar pa ne pomeni zgolj kopičiti osebno bogastvo. Sem je treba prileti demokratične pravice in še vrsto denarnih nemerljivih prvin.

Med zdajšnjimi cilji bi lahko kdo videl tudi pospešeno zaposlovanje nezaposlenih, je menil Kobal. Za takšno zaposlovanje se lahko odločimo, vendar potem ni akumulacije. Mogoče je eno ali drugo. Tudi na območjih, kjer je veliko nezaposlenih, bi lahko z realnim obsegom zaposlenih dosegli več kot zdaj, ko jo zajedo. Z akumulacijo bi namreč postavili zanje delovna mesta. Ob teh vprašanjih se **Vladimir Frankovič** sprašuje, ali je zdaj kaj slabši položaj, ko smo prešli prejšnje veliko število jugoslovanskega, kmečkega prebivalstva v nezaposlene in domce. Zdajšnji nezaposleni so bili namreč nezaposleni tudi tedaj.

Vgrajene razvojne zavore

Franciška Logar meni, da bi morali spremeniti sestavo industrije in razvijati takšno industrijo, ki bi lahko izvažala in ki bi se splašala. Kakšna industrija naj bi bila to, naj bi povedali načrtovalci.

Slovensko gospodarstvo bi lahko primerjali z angleškim ali s francoskim, ker se otepa z vgrajeno strukturo, torej s številnimi industrijami, ki so v zdajšnjih razmerah postale prevelike in katerih izdelki prinašajo premajhen dohodek ugotavlja **Sveto Kobal**. Med takšnimi industrijami so tekstilna, čevlarska, nekatere predelave kovin ipd. Spreminjanje takšne sestave pa je izredno težko in počasno, ker gre pri njej, poleg naložbenih posegov, tudi za premeščanje in preseljanje ljudi, ki pa so se določenega dela privadili in ga velikokrat ne žele spreminjati. Ob tem se v drugačni luči pojavi tudi slika višine slovenskega družbenega proizvoda v primerjavi z drugimi republikami. Družbení proizvod ni ustrezno merilo razvitosti, meni Kobal. Lahko je sorazmerno visok ob slabi sestavi gospodarstva, in sorazmerno nizek ob ugodnejši sestavi razvijajočega gospodarstva. Neustrezna sestava gospodarstva najbolj požiira akumulacijo. V krizi je tisti, ki ne ve, kako bo menjal sestavo in ki ima vgrajene razvojne zavore, meni Kobal. Zato bo v prihodnje v Sloveniji prva naloga, kako dvigniti narodni dohodek v obstoječi industriji.

Vlagati je treba tja, kjer je večja učinkovitost, meni **Aleksander Bajt**. O tem pa ne odloča le učinkovitost, ampak tudi predstava o tem, kaj naj bi to bilo. S tem v zvezi je tudi vprašanje, kdo odloča o naložbah. Pravimo, da združeno delo. Od vrednostne sodbe pa je odvisno, kaj je združeno delo.

Akumulacija ne pride sama

Gospodarstvu ostaja na splošno izredno majhna akumulacija, ugotavlja **Andrej Cetinski**. Tolažimo se, da je širša družbena akumulacija vendarle velika. Oblikovali sta se dve zamisli o akumulaciji, namreč o ožji, podjetniški, in o širši, družbeni akumulaciji. S podcenjevanjem ožje podjetniške pa gremo predaleč. Upoštevati bi bilo treba, meni Cetinski, da deluje podjetniška akumulacija kot eden pomembnih motivov za širše gospodarjenje. Če tega ni več, so posledice neugodne. Pridobivanje in razporejanje dohodka sta dve plati enotnega procesa. Z delitvijo povratno vplivamo na pridobivanje. Naša delitev dohodka pa ne vpliva na večje pridobivanje.

Akumulacija ni dana sama po sebi, poudarja tudi **Sveto Kobal**. Če tistemu, ki jo ustvarja, ni do nje, je ni. Tisti, ki jo ustvarja, mora sodelovati tudi pri njeni delitvi. Do določenih mere jo je moč zajemati in združevati in za elektrarne, ceste, plinovode itd. Če to mero presežemo, zavzetost za njeno ustvarjanje splahni. S sodobnimi metodami jo je sicer kaj lahko pobrati, nekaj z davki, nekaj s prispevki in jo preazporediti. Prerazporejanja pa je zdaj precej. Če jo razporejamo samoupravno, je to sicer lepo, vendar ta oblika še ni

motiv, torej privlačnost, njeno ustvarjanje. Motiv je prijemljiva korist. Če je zajemanje preveliko, jo skrijejo v zalogi ipd.

Zgolj navidezen učinek je tudi, če rečemo, da je reprodukcijska sposobnost večja, kot je akumulativna. Vse to tudi mešamo in ne bo dalo natančnega odgovora za usmeritev razvoja. Združiti je treba sile, da bi obdržali pri razvoju živahnost ter tako v gospodarstvenem smislu obdržali položaj v svetu. Moti me, da so naše naložbe vedno bolj odvisne od zadolževanja v tujini, kadar hočemo postaviti pomembne objekte. Vse manjša možnost je, da bi to storili z lastnim denarjem. To pa pomeni, da je narodno varčevanje, torej akumulacija in reprodukcija, premajhna, da bi šli v korak z razvojem, opozarja Kobal. Drugo je uvoz za proizvodnjo. Z lastnim denarjem zmoremo povečati izdelavo v Jugoslaviji le za 3 odstotke, v Sloveniji pa za 4 do 5 odstotkov na leto. Uvoz pa nam omogoči, da je rast višja. Milijarda dolarjev letnega uvoza prinese Jugoslaviji dodatne 3 odstotke rasti proizvodnje.

Nizka konkurenčnost na tujem opozarja

Lahko bi se vprašali, zakaj nas ta vprašanja sploh skrbe, pravi **Andrej Cetinski**. Imamo razmeroma lepe osebne dohodke. Tudi pri banki dobimo denar. Vse je navidez zelo lepo. Lepa slika pa se podre, ko hočemo kaj prodati na tujem trgu. Tam ugotovimo, da po takih cenah, kot so doma, noče nihče kupiti. Prav zunanja menjava opozarja, da v produktivnosti zaostajamo. Zato je treba porabo zmanjševati, poudarja Cetinski, sicer bodo posledice dolgoročne.

Zaostajamo tehnološko, ker večino naprav kupujemo zunan, meni Kobal. Tudi to zaostajanje pomeni, da premalo ustvarjamo. Pomanjkanje prihrankov onemogoča, da bi razvili lastno tehnologijo in bili tehnološko v svetu kaj pomembni. Ko kupujemo, moras dati iz svojega denarja. Ker tega nimas, si prisiljen kupiti zunan, koder dajo na up. Primer, da mora Anhovo kupiti cementni mlin na tujem, čeprav mline izdeluje Litostroj, prav zato, ker družba ne prihrani toliko, da bi dala to na up, pove vse.

Ključno vprašanje razvoja na zdajšnji ravni našega družbenega proizvoda je ta, pravi **Lojze Zamernik**, da preveč porabimo za osebno splošno in skupno porabo, premalo pa vlagamo v materialno širitev družbenega dela. Tudi Cetinski meni, da smo kot družba premalo storili, da bi si lahko privoščili tolikšno družbeno režijo in družbeni standard, kot ga imamo. Venomer smo v spopadu med ustvarjenim in porabljenim. Kazalo bi preračunati, koliko nam ložb potrebujemo pri nas za kilovatno uro elektrike, tono jekla ipd. koliko pa porabi v drugih državah.

Jugoslovansko gospodarjenje je še zmeraj ekstenzivno in torej premalo glede na smotrnost, meni **Sveto Kobal**. V dokaz navaja knjigovodski primer. V razvitih gospodarstvih je na knjigovodskem računu, na katerem zapisujejo zaloge surovin in ki ga imenujejo »trojka«, zapisano izredno malo, saj lahko tam podjetje takšno blago hitro nabavi pri trgovcu oziroma izdelovalcu. Nikomur ne pride na misel, da bi vlagal svoj denar v tuje zaloge. Pri naših delovnih organizacijah pa je nasprotno ta trojka izredno velika, ker pogoste uvozne spremembe in negotovosti pri domači dobavi silijo pripraviti dela, da ima zaloge takšnih surovin pripravljeno za dolgo obdobje naprej, čeprav so zato potrebna velika, draga skladišča in znaten del akumulacije. To kaže, da naš gospodarski sistem ni urejen za intenzivno gospodarjenje. Za zagotovitev razmer, ki bi omogočile večjo trdnost in znižale obseg »trojke«, bo treba marsikaj opraviti. Če bomo hoteli doseči intenzivnost gospodarjenja, je poudaril Kobal, bo to boj s podrobnostmi.

Beograjska »Politika« piše za »Delo« – Ob 8. kongresu ZK Srbije

Razmah, kakršnega že dolgo ni bilo

Tristo tisoč novih članov ZK – Obdobje gospodarske in politične stabilizacije – Merilo uspeha

Ko iščemo osnovne vrednote zelo bogate in plodnega dela in dejavnosti Zveze komunistov Srbije med 7. in 8. kongresom, je težko, tudi v skrajni strnjeni obliki, naštet vse velike rezultate, ki jih je Zveza komunistov Srbije dosegla v minulim štiriletnem obdobju, in skoraj nujno je, da bodo nekateri uspešni ustvarjalni

Osmi kongres Zveze komunistov Srbije bo 29., 30. in 31. maja v Domu sindikatov v Beogradu. Glavni referat bo imel, kot je predvideno, predsednik centralnega komiteja Zveze komunistov Srbije dr. Tihomir Vlaškalić. Kongres bo prvi dan zasedanja delal v štirih komisijah: za samoupravne družbene gospodarske odnose in materialni razvoj, za razvoj političnega sistema socialističnega samoupravljanja, za razvoj zveze komunistov in statutarne vprašanja ter za idejna vprašanja in samopavno preobrazbo izobraževanja, znanosti in kulture. Tretji dan bo spet plenarno zasedanje.

V delu 8. kongresa ZK Srbije bo sodelovalo 1419 delegatov (1228 izvoljenih delegatov za kongres in 191 članov s statusom delegata) in okoli 200 gostov, med katerimi bodo tudi delegatke CK ZKJ in delegacije vseh naših bratskih republik.

Na kongresu bodo izvolili 145 članov novega centralnega komiteja ZK Srbije, centralni komite pa bo določil število članov predsedstva CK ZKJ in izvršnih sekretarjev.

Kakor pričakujejo, bo 8. kongres ZK Srbije v imenu tovariša Tita in CK ZKJ pozdravil tovariš Stane Dolanc, sekretar izvršnega komiteja predsedstva CK ZKJ.

dosežki ostali ob strani. Najpomembnejše dejstvo je, da bodo komunisti Srbije svoj 8. kongres dočakali močnejši, enotnejši in številnejši kot kadarkoli doslej.

V neogibnem posploševanju pa je vendarle treba posebej navesti vsaj eno dejstvo – Zveza komunistov Srbije je bila v preteklem obdobju tista ustvarjalna in gibalna sila, ki je odločilno vplivala na to, da so se zelo intenzivno razvijali samoupravni družbeni in ekonomski odnosi v republikah Srbije, v okvirih celotnega razvoja jugoslovanske skupnosti in delovanja Zveze komunistov Jugoslavije.

Ko je Zveza komunistov Srbije delovala v tej smeri, ji je v povezavi z vsemi organiziranimi socialističnimi samoupravnimi silami uspelo doseči v republikah tako zanosen razmah, kakršnega skorajda ne pomnijo. Tako v Zvezi komunistov Srbije kot v vsej republici se je slika v primerjavi s časom 7. kongresa ZK Srbije bistveno spremenila. In ko se bo v ponedeljek, ko se bo začel 8. kongres ZK Srbije, 1419 delegatov kongresa (1228 izvoljenih in 191 s statusom delegata) posvetilo ocenjevanju doseženega ter opredeljevanju bodočih nalog in

akcijskih smeri, bosta nadvse pomembni zlasti dve izhodišči.

Ti dve značilnosti je nedavno v intervjuju za Politiko in Komunista orisal tudi predsednik CK ZK Srbije dr. Tihomir Vlaškalić.

Prvo je stanje v Zvezi komunistov Srbije. Na dlani je, da so ogromno dosegli v idejnopolitičnem usposabljanju, utrjevanju in enotnosti ZK Srbije. Ugled, ki ga ima zveza komunistov danes v družbi, se je ustvarjal v praksi, v srcu družbe, z bojem za življenjske interese delavskega razreda. Ko je ZK gradila nove odnose v družbi in novo zavest, je gradila in usposabljala tudi sebe. »Zares je prijetno, ko vidimo, da se v vsaki organizaciji zveze komunistov čuti stabilnost, povezana z jasno idejnopolitično usmeritvijo,« je dejal dr. Tihomir Vlaškalić.

V takšnem boju za novo zavest in nove samoupravne odnose, za ustvarjalno spreminjanje stanja, za boljši položaj delavskega razreda, delovnih ljudi in občanov, je prišlo tudi do naravne posledice – izrednega zanimanja vseh delovnih ljudi in občanov za sprejem v zvezo komunistov, da bi v njenih vrstah bojevali bitko za novo, boljše življenje. Zato je Zveza komunistov Srbije danes številnejša kot kadarkoli doslej – po podatku od 31. marca letos šteje 726.414 članov. In še en podatek: med 7. in 8. kongresom je bilo v ZK Srbije sprejetih okoli 300.000 novih članov! To je zgovoren dokaz, da sta bili usmeritev in akcija ZK v preteklem obdobju pravilni.

Naravnost ZK Srbije, a tudi republike v celoti, v razvijanju socialističnega samoupravljanja, je druga ključna točka, ki je omogočila, da so se vse neposredne sile republike bojevale za bistveno drugačno sliko družbenih odnosov in družbe v celoti in si jo tudi izbojevale. Primerjave s stanjem iz leta 1971 lepo ponazarjajo, kako težavno in zapleteno so bile te bitke, koliko je bilo treba moči, vztrajnosti in zavzetosti. Toda ravno zaradi vse te vztrajnosti in zavzetosti, zaradi akcij idejnopolitičnih samoupravnih sil so stvari bistveno spremenili. »Danes nimamo vrat, ki bi jih bilo treba razbiti, da bi izsilili razpravo o nadaljnjem razvoju samoupravljanja. Imamo okolja, v katerih počasi napredujejo iz subjektivnih ali objektivnih razlogov, toda to je že drugo vprašanje,« je dejal dr. Tihomir Vlaškalić v strnjeni oznaki sedanjega trenutka.

Zaradi vsega tega lahko obdobje med kongresoma označimo za obdobje popolne družbenogospodarske in politične stabilizacije, ustvarjanja neizogibnih temeljev za nadaljnji uspešen razvoj družbe in v njej republike Srbije, za doseganje dolgoročnih ciljev graditve socialističnega samoupravljanja, kakor poudarja poročilo, pripravljeno za 8. kongres. Takšna ocena je razvidna tudi iz materialnih dosežkov, iz uspešnosti razvoja samoupravnih družbenogospodarskih odnosov, novih rezultatov in razvijanju mednarodnih odnosov, usposobljenosti zveze komunistov,

da uspešno uresničuje svojo vlogo revolucionarne avantgarde.

Toda ko ocenjujemo uspešnost uresničevanja nalog v medkongresnem obdobju, se nikakor ne moremo izogniti času pred 7. kongresom ZK Srbije, času, ko se je Zveza komunistov Srbije morala bojevati in zmagati v bitki proti silam malomeščanskega liberalizma, bitki, v kateri je bil neprecenljiv zlasti prispevek tovariša Tita. Bitka je bila še bolj zamotana zato, ker je Zveza komunistov Srbije morala odstraniti tudi neko drugo nevarnost – poskuse birokratsko-dogmatskih sil, da bi se vrinile v vmesni prostor in da bi napeljele vodo na svoj mlin. Izid tega boja je znan. Zvezi komunistov Srbije se je posrečilo, da je z odločnimi in energičnimi političnimi akcijami dokončno izrinila tako eno kot drugo stran protisamoupravnih sil. Ta odločilni boj se je nadaljeval tudi v medkongresnem obdobju proti vsem ostankom teh sil in občasnim antisamoupravnim pojavom. ZK se je v boju za jasno postavljene cilje, za dosledno uresničevanje sklepov 10. kongresa ZKJ in 7. kongresa ZK Srbije, za dosledno uveljavitev ustave in zakona o združenem delu v povezavi z vsemi socialističnimi subjektivnimi silami družbe zavzemala za to, da bi kar najbolj zožila prostor in možnost za delovanje teh sil. To ji je v celoti uspelo in v tem boju se je tudi sama okrepila. V preteklem obdobju je znala metode in oblike idejnega in političnega boja prilagoditi posebnostim in okoliščinam sedanjega stopnje boja za nove družbene odnose.

Dosežena stopnja močne idejnopolitične in akcijske enotnosti omogoča Zvzi komunistov Srbije, da na svojem kongresu uspešno poišče tiste nove lastnosti idejnopolitičnega boja, ki bodo neločljivi del politične akcije. Ena od teh lastnosti bo idejna jasnost pri vsakem članu, kar zadeva družbeno perspektivo. Da bi to dosegli, bo potrebno še večje znanje vseh članov ZK, torej je razumljivo, da bo v prihodnjem obdobju še bolj naraščal pomen idejno-teoretičnega dela in marksističnega izobraževanja, nenehno povezane z našo aktualno družbenopolitično prakso. V novi etapi razvoja socialističnega samoupravljanja bo morala tudi zveza komunistov delovati po novem ter neposredno usmerjati praktično dejavnost vseh delovnih ljudi za »uresničevanje njihovih današnjih in zgodovinskih interesov delavskega razreda ter za neposredno sodelovanje v vseh realnih in življenjskih sklepih, ki si prizadevajo za ta cilj«. Zaradi tega ima vse večji pomen tudi usposabljanje zveze komunistov za razumevanje družbenih gibanj, pripravljenosti na praktične spremembe za krepitev samoupravljanja. Živo tkivo družbene prakse bo področje, na katerem bo zveza komunistov dokazovala uspešnost svojega delovanja.

ZK Srbije se je v medkongresnem obdobju usposobila in okrepila in pričakuje svoj 8. kongres pripravljena, da se posveti novim, še bolj zapletenim nalogam.

Pavle Kosin

V borskem rudniku bakra (foto dokumentacija Dela)

Razložki kot posebnost

V ospredju industrija, kmetijstvo in energetika

Če je Slovenija na vrhu, Kosovo pa na dnu lestvice jugoslovanskih republik in pokrajini po stopnji gospodarske razvitenosti, potem bi lahko rekli, da Srbija v vsem kaže srednjo vrednost na tej ekonomski lestnici. Na kazalce o gospodarski razvitenosti Srbije pa vpliva ravno to, da sodita v njen sklop tudi obe pokrajini, Vojvodina, katere ekonomski potencial, zlasti če upoštevamo kmetijsko proizvodnjo, se lahko meri z najboljšimi deli Jugoslavije, in Kosovo, kjer narodni dohodek na prebivalca ni večji od 450 dolarjev oziroma je šestkrat manjši kot v Sloveniji.

Ti veliki razložki, ki jih povzroča splet zgodovinskih in ekonomskih okoliščin, so hkrati tudi prva značilnost gospodarstva Srbije.

Gospodarska zaostalost Kosova kakor tudi nekaterih krajev na jugu ožjega območja republike v dobri meri določa ekonomsko politiko in smeri razvoja Srbije v celoti. V obdobju od 1972. do 1976. leta se je na primer industrijski potencial Kosova spričo velikih naložb povečeval precej hitreje in bolj kot na območju zunaj pokrajine in v Vojvodini. Moč pogonskih strojev se je v tem štiriletnem obdobju povečala v povprečju za 44 odstotkov, toda na Kosovu za 109, na ožjem območju republike pa za 39 in v Vojvodini za 34 odstotkov. Vendar novi stroji in naprave na Kosovu še ne delajo z vso zmogljivostjo, rezultati naložb se bodo šele pokazali. Bogastvo premoga in rud je vplivalo na to, da so na Kosovu precej vložili ravno v rudarstvo, predelavo rude in proizvodnjo električne energije. To pa so, kot je znano, zelo drage investicije in so šele temelj in pogoj nadaljnje industrializacije.

To je treba imeti pred očmi, ko ocenjujemo gospodarsko rast, zlasti pa razvoj industrije v Srbiji. Če namreč povemo, da je v omejenem obdobju znašala povprečna rast industrijske proizvodnje 7,2 odstotka na leto, se pravi, da je naraščala nekoliko hitreje od proizvodnje v Jugoslaviji, pa moramo vedeti tudi, da je na območju izven republike to povečanje znašalo 7,5 odstotka, na Kosovu 7,2, v Vojvodini pa

6,4 odstotka. V sedanjem petletnem planu pa je predvideno, da bo rast najhitrejša na Kosovu – več kot 9 odstotkov. To naj bi dosegli z boljšim izkoriščanjem obstoječih zmogljivosti in seveda z novimi investicijami, za katere, kot vemo, izloča del dohodka vsa Jugoslavija.

Kaj ustvarja poglavitno moč industrije Srbije? Del odgovora je v dejstvu, da je v Srbiji več velikih delovnih organizacij, kot so Bor, Treпча, Crvena zastava, Elektron-ska industrija v Nišu itd. Reči je treba, da je Srbija tudi središče proizvodnje in predelave bakra, svina in cinka, avtomobil-ske in deloma tudi elektronske industrije. Na območju republike je 96 delovnih organizacij, med katerimi posamezne zaposlujejo več kot 1000, vse skupaj pa okoli 150.000 delavcev. Če upoštevamo, da je v industriji zaposlenih skupno nekaj nad 700.000 ljudi, hitro ugotovimo, da se je industrija Srbije razvijala v dobri meri okrog velikih gospodarskih sistemov, ki so tako rekoč glavni nosilci proizvodnje.

Druga značilnost industrijskega razvoja Srbije je usmeritev v izkoriščanje energijskih virov. Če na primer pustimo ob

strani črno metalurgijo, katere rast sloni na izgradnji smederevske železarne, so največji indeksi rasti proizvodnje dosegli v elektroenergetiki in proizvodnji nafte. Proizvodnja toka se je namreč v štirih letih povečala za 32 odstotkov, s čimer je republika zadostila svojim potrebam, pa še ji je preostalo energije tudi za dobave drugim republikam.

Industrializacija Srbije se je torej gibala v planirani smeri: najprej odpraviti zaostalost in ustvariti pogoje za nadaljnji razvoj, nato sledi obdobje pospešenega razvijanja energetskih potencialov, kmetijstva in rudarstva. Izgradnja pomembnih industrijskih središč je omogočila uvajati tudi moderno tehnologijo, izolirati in pripraviti potrebne strokovne kadre. Kakor računajo, bodo v naslednjem obdobju širše izkoristili te ugodne pogoje, zlasti na Kosovu, kar bo omogočilo hitrejšo rast industrije na tistih območjih, ki so bila v preteklosti deloma zapostavljena. Gre za precej manjših industrijskih obratov za proizvodnjo blaga za široko porabo. Gospodarski načrtovalci v Srbiji pričakujejo, da bo prav takšna usmeritev v naslednjem petletnem obdobju omogočila hitrejši razvoj industrijske proizvodnje v celoti, da pa bo to terjalo tudi manj naporov in manj sredstev kot doslej.

Industrija, kmetijstvo in energetika ostajajo – prav v tem zaporedju – še naprej tiste panoge, ki jim velja poglavitna skrb in ki zavzemajo osrednje mesto v načrtovanju gospodarskega razvoja Srbije. To, kar je bilo doslej ustvarjeno, vsekakor utemeljuje prepiranje, da bodo ti načrti tudi uresničeni.

Velizar Zečević

Čas marksistične literature

Izšlo je veliko del klasikov in sodobnih piscev

Za založniško dejavnost v Srbiji v obdobju med 7. in 8. kongresom ZK Srbije so značilni pomembni dosežki v izdajanju del marksistične literature, ki je dobila vidno mesto v programih založb v vsaj državi.

Beograjska »Prosveta« je v sodelovanju z inštitutom za mednarodno delavsko gibanje doslej izdala 19 del Karla Marxa in

Friedricha Engelsa. Ta založba je nedavno vpeljala novo edicijo »Marksizem«, v kateri se napoveduje nova izdaja Kapitala. Skupaj z beograjskim založniškim grafičnim zavodom (BIGZ), založbo, ki je prav tako izdala mnoga pomembna marksistična dela, bo »Prosveta« tiskala Manifest komunistične partije, Bedo filozofije, Osemnajsti brumaire Ludvika Bonaparteja, Ekonomsko-filozofske rokopise itd. Te knjige bodo prodajali tudi po primerni, dostopni ceni.

Založba je izdala leta 1976 tudi poglavitno delo Maksa Webra Gospodarstvo in družba. Weber resda ne spada med marksistične mislece, je pa eden največjih znanstvenikov s področja družbenih ved, zlasti sociologije, in zato menimo, da zasluži ta izdaja posebno omembo.

Letos je prišla na knjižni trg tudi pomembna antologija marksističnih tekstov Marksizem – misel sodobne epohe. V redakciji naših znanih teoretikov Miroslava Pečuljica, Najdana Pašića, Zorana Vidakovića, Miloša Mikolića in Pravoslavja Ralića so po tematski urejene in zbrane v tri zajetne knjige misli in teze kakih 180 marksističnih avtorjev, od klasikov do sodobnih, domačinov in tujih. Miroslav Pečuljić, avtor dela Srečanje svetov, objavljenega kot uvodni tekst k tej antologiji, ki je izšla pri Uradnem listu SFRJ, je dobil skupaj z Edvardom Kardeljem nagrado »Dimitrije Tucović«, ki jo je ustanovil NIN za publicistiko.

Eno od izredno pomembnih del, ki je izšlo v obdobju med 7. in 8. kongresom Zveze komunistov Srbije, je Sociologija morale akademika Radomira Lukića. Knjigo je izdal oddelek za družbene vede pri srbski akademiji znanosti in umetnosti.

Najpomembnejše založniško dejanje v tem obdobju pa je izdaja del Vladimirja Iljiča Lenina in zbranih del Josipa Broza Tita, poleg več del in tematskega izbora iz tekstov naših uglednih marksističnih teoretikov in voditeljev ZKJ.

Z izdajo del Svetozara Markovića, Dimitrija Tucovića in Zivojina Žujovića ozivljamo tudi našo marksistično dediščino. Za potrebe marksističnega izobraževanja je list »Komunist« (Srbija) v svoji založbi izdal 23 knjig v nakladi 176.000 izvodov, marksistični center mestnega komiteja ZK Beograda pa ustrezno marksistično literaturo v nakladi okoli 1,6 milijona izvodov. Izšlo je tudi več pomembnih del sodobnih marksistov Blocha, Lefebvra, Fromma, Marcuseja in drugih. Največ del sodobnih marksistov je v obdobju med dvema kongresoma izdal založniški center »Komunist«.

Dragoljub Milivojević

Rajko Đurić

Samoupravljanje pomeni enakopravnost

Nacionalizem vselej izraža težnjo po hegemoniji, samoupravljanje pa odpravlja vsakršno hegemonijo

V Zvezi komunistov Srbije in v SR Srbiji iz več vzrokov ves čas posvečajo posebno pozornost mednarodnim odnosom in boju za enakopravnost narodov in narodnosti. Najprej je treba poudariti, da je SR Srbija sestavljena, večnacionalna skupnost, ki ima zaradi te svoje posebnosti v svoji sestavi dve pokrajini, Vojvodino in Kosovo, ki sta hkrati konstitutivna dela jugoslovanskega federalizma, zato sta ne le poslednje, prek republike Srbije, temveč tudi neposredno zastopani v vseh zveznih organih in telesih.

Že demografska statistika podaja podoben nacionalne sestave SR Srbije, ki je podobna mozaiku. V Srbiji zdaj živi okoli devet milijonov prebivalcev, od tega v ožji Srbiji okoli 5,5 milijona, v Vojvodini okoli 2, na Kosovu pa poldrugi milijon. V vsej republici živi 71 odstotkov Srbov, 12 odstotkov Albancev, 5 odstotkov Madžarov, 2 odstotka Hrvatov, 20 odstotkov Muslimanov, 1,5 odstotka Črnogorcev, 1 odstotek Slovakov, 0,7 Romunov, 0,6 odstotka Bolgarov, 0,6 odstotka Romov, 0,5 odstotka

Makedoncev, 0,2 Slovencev, 0,2 odstotka Rusinov in 0,2 odstotka Turkov. Struktura prebivalstva v pokrajinah pa je specifična. Tako je v Vojvodini prebivalstvo sestavljeno iz 56 odstotkov Srbov, 22 odstotkov Madžarov, 4 odstotkov Slovakov, 3 odstotkov Romunov, 20 odstotkov Črnogorcev itd. Na Kosovu pa je največ Albancev, skoraj 74 odstotkov, Srbov je 18,5 odstotka, Muslimanov 3 odstotke, Črnogorcev 2,5 odstotka, po en odstotek Romov in Turkov, 0,7 odstotka Hrvatov itd.

Tako raznovrstna in zapletena nacionalna sestava terja izredno dosledno politiko enakopravnosti narodov in narodnosti na vseh področjih, od gospodarstva do kulture, izobraževanja in znanosti. Ni si mogoče predstavljati učinkovitega in vsestranskega razvoja SR Srbije kot celote, če v njej ne bi imela vsaka narodnost in etnična skupina, četudi ni številna, vseh pogojev za lastni razvoj.

Zato se za enakopravne odnose narodov in narodnosti v SR Srbiji ni mogoče boriti le z

načelnimi izjavami in deklarativnimi opredelitvami, temveč z zelo konkretnimi in praktičnimi ukrepi in akcijami. Od tega, ali bomo dosledno uresničevali hitrejši razvoj nerazvitih območij, uvedli šolanje v jezikih narodov in narodnosti, izvajali ustrezno kadrovsko politiko, ki bo omogočila, da bodo narodi in narodnosti vsestransko zastopani v organih in telesih republike in federacije, ter od vrste drugih dejavnikov bo odvisno uresničevanje politike enakopravnosti narodov in narodnosti. Zato zdaj v SR Srbiji delujejo univerze v obeh pokrajinah poleg univerz v ožjem območju republike, v Novem Sadu in Prištini delujeta radijski in televizijski postaji, časopisno-založniška podjetja izdajajo dnevnike, revije in literaturo v jezikih narodnosti, povsod, kjer živi več narodnosti, pa je na sodiščih, v uradih, šolah itd. zagotovljena enakopravna uporaba dveh ali več jezikov. Uveljavlja se načelo, da mora občan, tam kjer živi, vsestransko uveljaviti svoje državljanske in samoupravne pravice, še več, čutiti se mora res na svojih tleh.

Seveda enakopravnost ni dana enkrat za vselej, nenehno se mora potrepjevati, razvijati in izpopolnjevati. Pred kratim je bila v Prištini ustanovljena kosovska akademija znanosti in umetnosti in vsem je postalo jasno, da brez takšne znanstvene institucije enakopravnost narodnosti na tem območju ne bi bila celovita, pa tudi pogoji za razvoj ne bi bili enaki pogojem v drugih območjih.

Praksa je pokazala, da je razvoj enakopravnosti narodov in narodnosti nerazdružljivo povezan z razvojem samoupravnih družbenogospodarskih odnosov. Drugo brez drugega ni mogoče, kot ni mogoče ločevati razredno od nacionalnega. O obojodivnosti dela in delavskega razreda v razmerah nacionalne neenakopravnosti in zatiranja nikakor ne moremo govoriti. Prav v SR Srbiji so to izpričale tudi zgodovinske izkušnje iz bližnje preteklosti. Vselej, ko je v družbi prišlo do zastoja v razvoju družbenogospodarskih

odnosov, do stagnacije samoupravljanja, do idejnih nejasnosti in omahovanja glede samoupravnih opredelitev, so se nujno pojavili tudi odkloni in mednarodnih odnosih. Tako na primer v obdobju prodora birokratsko etatističnih tendenc, ki smo jih razkrinkali na brionskem plenumu CK ZKJ leta 1966 (Ranković).

Ena izmed pojavnih oblik teh tendenc je bila izrazita nezaupljivost do narodnosti, omejevanje njihovih pravic na formalnost in izražanje nacionalističnih in hegemonističnih težnjev. Prav tako je bilo v času liberalističnih deformacij, katerih naraščanje smo zajeli leta 1972, po pismu in govoru tovariša Tita v političnem aktivu Srbije, čutili tehnokratske tendence v materialnem razvoju, ki so se posebej prizadele nerazvita območja in obe pokrajini. Liberalizem je prav tako oviral boj proti nacionalizmu, vemo pa, da sleherni odklon na tej fronti nujno sproži resne posledice v mednarodnih odnosih.

Boj proti nacionalizmu je globoko povezan z bojem za samoupravljanje. Nacionalizem vselej izraža težnjo po hegemoniji, hegemonija pa vselej terja takšen družbeni in politični sistem, ki ji bo zagotavljal položaj in obstoj. Ker samoupravljanje ne zagotavlja nikakršne in nikogaršnje hegemonije, ni naključje, da se nacionalisti vseh barv nujno postavljajo po robu samoupravljanju, celo tedaj, kadar ga formalno uporabljajo kot svojo dimno zaveso. In zato se, kot smo videli, obdobja kriz v razvoju samoupravnih odnosov skoraj vedno ujemajo z obdobji povečane nacionalistične nevarnosti.

Boj proti nacionalizmu, zlasti velikosrbskemu, ima še eno razsežnost. Vemo namreč, da Srbi živijo tudi v drugih republikah (Bosna in Hercegovina, Hrvaška), kjer so sestavni del samoupravne družbe republik. Nacionalisti pa ne upoštevajo tega dejstva in resnice, da prav po zaslugi samoupravljanja in samoupravnega sistema v teh republikah Srbi enakopravno z drugimi narodi in narodnostmi gradijo

antun šoljan

ladja
v steklenici

Antun Šoljan (1932), sodobni hrvaški pesnik, pripovednik, dramatik, kritik in prevajalec, sodi med najbolj dinamične osebnosti nove hrvaške književnosti. Je polemičen duh, ki se zavzema za nove vrednostne sisteme. Najpomembnejša so dela Posebni odposlanci (1957), Izdajalci (1961), Kratki izlet (1965), Devet dram (1970), Pristanišče (1974) in Družinska večerja (1975). Njegova dela, tako tudi novela Ladja v steklenici, so natančne razčlenbe človekovih eksistencialnih situacij, pogosto simbolična in celo alegorična.

Vsi muzeji so si podobni, kakor da se ta nadaljuje tam, kjer se oni konča, prostor zraven prostora, v nekakšni zamišljeni vrsti. V katerikoli deželi stoji, karkoli je razstavljeno v njih – vse po določenem času zgubi ostre robove in žive barve – zaradi temčnosti, prahu in minevanja časa – in postane enako: to je pokopališka enakopravnost.

Izjema niso niti pomorski muzeji: v mnogih mestih ob mnogih morjih enake poploščene naplavine pod steklom, enak vonj paste za parket, celo enaki obiskovalci, ki so na enak način zašli sem iz zdajšnjega življenja, kot se je to zgodilo razstavljenim razbitinam iz preteklosti. Res ne vem, zakaj me tako pritegujejo.

Požrešni spomin mi je vse spremljal – Greenwich, Monte Carlo, Dubrovnik, København, San Francisco – kot da so vsi v enem samem samcatem neresničnem mestu na obali nekega davnega in zdavnaj neresničnega morja.

Morda pa se preprosto ne spominjam več, v katerem mestu je bilo, na katerem morju, mogoče sem se nalašč znašel v tem neresničnem vsesplošnem muzeju – vem samo to, da vam ne morem povedati, kje je bilo: vendar sem tisto ladjo v steklenici videl. Mogoče jo lahko vsakdo vidi in jo tudi res vidi vsakdo, vendar je ne prepozna, Jaz pa sem takoj vedel, da sem jo prepoznal.

Redki obiskovalci so se smukali med vitri-nami, mogoče niti niso videli čudovite oblike školjke, marveč ugibali, iz kakšne globine so jo neki dvignili. Niso gledali oglastega feničanskega sidra, ki se je kakor feniks dvignilo iz globine, temveč jih je zanimala le njegova starost. Vse to je ustrezljivo pisalo na belih položajnih ploščicah.

Na veliki zelenkasti steklenici, ki je stala v kotu, sama na visokem podstavku, in v kateri je bila tista ladja, pa ni pisalo ničesar. Ladja v steklenici tudi ni imela imena. Obiskovalci so šli mimo z bežnim pogledom: to je bil le eden od mnogih modelov.

Nisem kakšen poseben: videl sem že veliko ladijskih modelov. Videl sem modele, usnovljene iz nezadržnega hrepenenja, ki so jih naredili upokojeni kapitani, videl sem take, sestavljene s trmasto potrpežljivostjo, ki so jih zgradili pomorščaki na dolgih, enoličnih, večletnih potovanjih. Videl sem drage igračke, ki so jih dali bogataši narediti zato, da so plule po njihovih hišnih bazenih ob umetnem vetru iz ventilatorja. V mornariških institutih sem videl modele, ki jih uporabljajo za preskušanje lastnosti ladijskega trupa. Videl sem slovite modele iz slonovine, ki so jih še pred Napoleonom izdelovali francoski kaznjenci v kazenskih kolonijah. V San Pedru sem videl tako velik in trdno narejen model, da bi lahko brez skrbi plul po morju. Seveda pa sem videl tudi veliko modelov v steklenicah.

Slišal sem tudi veliko zgodb o tem, kako pride ladja v steklenico. Kajpada gre za navadno prevaro, če se model vloži v steklenico brez dna, nato pa se dno prilepi – take ceneze spominke delajo trgovci. Navadna izmišljotina je tudi trditve, da se

položi v steklenico majčkena ladja, ki potem včasih, če ima človek srečo in če so zvezde v ugodnem položaju, zraste v pravi model, ki ga ni mogoče več potegniti skozi grlo. Preprosta zaboda pa je misel, da se najprej zgradi ladja, potem pa se po nekakšnem zapletenem postopku okoli nje napihne steklenica.

Toda veliko prej, preden sem zvedel, kako se v resnici gradi ladja v steklenici, sem včasih sanjal, da jo sam gradim, da pa je zaradi nevmčesa ne morem dokončati: v dolgih, klamastih sanjah, ki so se ponavljale in v katerih so mi prsti postajali lese-ni, oči pa solzne, sem potrpežljivo, košček za koščkom, s topimi iglami in z dolgimi pincetami, nitjo in lepilom sestavljal natančno tako in tako ladjo v steklenici. Mogoče tega nisem sanjal, mogoče je bilo v nekem mojem drugem življenju vse to res, zakaj sanje so bile razločnejše od budnosti, naloga pomembnejša od mojega zdajšnjega življenja.

Zato morda vem bolje kot drugi, kakšen pekel in muka je to: človek mora imeti veliko potrpežljivosti, da zgradi tako ladjo, in veliko ljubezni, da je sposoben za tako potrpljivost. Celo v sanjah. Četudi sem sanjal, je bila muka resnična, ljubezen pa prava.

In zato sem osupel obstal, ko sem zagledal to ladjo. Pod prozornim zelenkastim plaščem stekla, ki se je biserovinato spreminjalo v polmraku, je bila stara sredozemska karata z vso opremo, jadri, vrvmi, z zastavami na vrhu jamborov, s sodci vode in vina na krovu.

To je bilo delo genialnega miniaturista z dovršeno roko in perverzno prefinjeno domišljijo. Vrvi so bile ne le stare in skomane, marveč so se razločno videla tudi odgrnjena mesta, kjer se je konopec izrazil, ko se je drgnil ob bocel ali robnico. Natančno so se videli pravi pravicati vplet-ki, kjer se je vrv natrgala. Na bokih, kjer se je barva malo oluščila, je bilo videti steber, ki je kukal iz madijera. Zdelo se mi je, da se čisto natančno spominjam posamičnih nadrobnosti in da sem ladjo prepoznal. Resda ni imela imena, toda dobro vem, da sem napejal spomin: kako se je imenovala, kakšno ime je neki imela?

Medtem ko sem tako buljil v ladjo, omahujoč na tanki meji med spominom in stvarnostjo, so na ladji znenada zavihrale zastavice, jadra so se jela napejati, eden od zgornjnikov se je dvignil, eden od prečnikov pa se je zvil. Pritlikavo ladijsko moštvo pa je začelo urno tekati po krovu, vlačiti za vrvi in dvigati pajete. Mali kapitan je stal ob jamboru, z rokami na križu in s pipico med orumenelimi drobnimi zobki. Je bil dovršeno narejen ali pa je samo do popolnosti posnemal svoje stvarnika?

Ladja je očitno plula. Toda kako? Sprva sem panično iskal mehanizem, podoben tistemu v kakšni renesančni magični skrinji, ki vse to giblje, toda opazil nisem nič pravega, naokoli je bilo prazno in pusto, naokoli je bila tema, zato sem se sprijaznil s tem, da ni skritega mehanizma, ki bi ga moje skromno tehnično znanje lahko razumelo, in sem gledal, kaj se godi, srečen, da stojim tu, srečen, ker mi je bilo dano, biti priča tega majčkenege izseka iz življenja.

Ladja je plula v nevidnem vetru, na svoji skrivnostni poti, po kateri jo je energično vodil mali kapitan. Očitno je vedel, kam gre in zakaj gre ravno tja. Stal sem kot uročen in gledal, kako pluje. Dolgo sem stal, še potem, ko so tudi zadnji obiskovalci odšli iz muzeja in so luči po vrsti jele ugašati, neka oddaljena vrata pa so se začela zapirati. Vedel sem, da je zdaj čas za odhod, toda nisem se mogel odtrgati od ladje.

Čuvaj so nestrpnost menci za mojim hrbtom in pokasljevali. Muzejski čuvajji so

zmerom sivi in brezosebni, v tem muzeju pa so bili še posebej brez izraza na zakrknjenih obrazih, celo njihove uniforme so bile dolge in sive, malone kot plašči – ali pa se mi je v polmraku le tako zdelo? Posebno oprežno in neslišno so se premikali, kakor da prežijo na človeka, kakor da ste jim vi še posebej sumljivi. S kotičkom očesa sem opazil, kako za mojim hrbtom nekaj šepetajo.

Nazadnje je eden od njih stopil k meni, neslišen kakor spovednik. Bil je zelo star, z razbrzdanim obrazom, ko je obrnil nevidno stikalo na zidu in ugasnil luč, ki je razsvetljevala prizor v steklenici, so se mu oči svetile v temi. Toda njegov glas je bil blag in sočuten. Šepetal je, kot bi se hotel izogniti temu, da ga slišijo drugi.

– Vi tudi vidite to, kajne? Redkokdo vidi. Vsi mislijo, da se je ladja potopila, razbila, za vedno izginila. Pa se ni. Sami vidite, da se ni.

– Zaboga, sem rekel, – saj je vendar samo model...

– Ni. To je tista ladja.

Tista ladja, sem naglo pomislil, to je tista ladja.

– Saj veste, prav gotovo veste, kako so kapitan in moštvo imeli radi svojo ladjo, ničesar drugega niso poznali. Hoteli so vedno pluti. To ni nič nenavadnega, če malo premislite: prideš na ladjo, nič ne veš ali pa nimaš kaj početi, nazadnje se navediš, bojiš se spremembe, do konca življenja bi rad samo... plul. Niste vedeli? Dobro bi bilo, če bi vedeli.

– Jaz? Zakaj pa jaz? sem vprašal, ne da bi razumel potuhnjeni ton.

– Seveda, tako zelo so si želeli tega, da se jim je želja izpolnila. Lahko bi rekli, da jim jo je nekdo izpolnil ali da se je izpolnila po naključju, po napaki narave. Želja je

bila vsekakor močna. Čarovnica želja jih je pomanjšala in zaprla v steklenico kot Aladinovo svetilko. Vse je kot resnično. Če pogledate malo klepsidro na oknu kapitanove kajute, boste videli, da se pesek ne presipa. Čas stoji, plovba pa traja.

– Toda kam plovejo? sem vprašal starca. – Čemu? Zakaj?

– To sploh ni pomembno! se je okorno nasmehnil starca. – Prvo je, da plovejo. Samo to so želeli.

Na mah sta z naglimi in energičnimi, četudi komaj slišnimi gumijastimi koraki stopila k nama dva čuvaja. Prvi je rahlo odinil starca, zroč vanj s trdimi modrimi očmi.

– Ne zamerite mu, če vas je s čem nadlegoval, je rekel monotono.

– Star je že in malo usekan, pa se mu včasih kaj zdi.

– Kaj pa še, sem rekel. – Z lastnimi očmi sem videl...

Drugi čuvaj pa je že položil roke na moja ramena in me previdno, toda odločno potisnil proti izhodu.

– Nič čudnega, nič čudnega, je rekel. – Svetloba ob sončnem zahodu se lomi tako, da se človeku kaj zazdi. Zdjaj pa zapiramo.

Še enkrat sem se ozrl na ladjo v steklenici. V kotu je bila zdaj popolna tema. Nisem imel kam iti, nisem imel kaj delati; kmalu sem pozabil ladjo, pozabil muzej, pozabil tudi mesto.

Nedavno pa sem se znašel med povabljenimi na vsakoletnem večeru »Društva Kaphornovceve«, ki je bil v velikem, praznem hotelu, v posezoni, v nekem turističnem kraju na obali. Člani društva so lahko samo tisti pomorščaki, ki so obhajali Kap Horn. Večinoma je bila to družba slabotnih starcev.

– Čedalje manj in manj nas je, se mi je potožil tajnik društva, tudi sam osem-desetletnik. Včasih sprejememo tudi kakšnega mlajšega, toda sami veste, kako je, to so, oprostite izrazu, športniki. Človek se ne more z nikomer več pogovarjati.

Pogovarjal sem se z najstarejšim članom društva, kapitanom jadrnice, poleg katerega sem čisto po naključju sedel pri večerji. To je bila čudna, tiha večerja, med katero so redki glasovi votlo odmevali pod kupolo velikanske obednice, natakariji pa so neslišno drsali na gumijastih podplatih in brez besed raznašali pičo hrano. Bili so bolj podobni čuvajem v kakšnem muzeju kot pa natakarijem, pa tudi gosti so bili taki kot mumije, ne pa živi ljudje.

Obraz starega kapitana je bil kot voščena maska: kakor da je na stotine sveč dolga stoletja cedilo gost, počen dež, ki je zdaj na tem obrazu skrepnel in izoblikoval nekakšno erodirano opustošeno pokrajino s purpurnimi žlebovi žilic.

– Pravijo, da je zemlja okrogla, je rekel stari kapitan, vsem in nikomur posebej. – To pa še ne pomeni, da je svet brez konca.

V praznem mračnem prostoru so zvenele te besede kot prerokba. Tajnik društva se je zaupljivo sklonil k meni.

– Zelo je že star in malo senilen, mi je šepnil, – pa govori tja v tri dni. Potrpežljivi bodite z njim.

– Nekoč sem plul na konec sveta, je nadaljeval stari kapitan, ne da bi se h komu posebej obračal. – Izgubili smo se v viharju, kompas so se pokvarili, po ničemer nismo mogli določiti položaja in smo pluli kar naravnost, zelo dolgo in naravnost, da bi kamorkoli prišli. Nekam moramo priti, smo prepričevali drug drugega, vendar pa nismo vedeli, kam: zakaj vse je bilo pomešano, megla in ogenj, dan in noč, morje in nebo. Toda v nekem trenutku smo za-

gledali konec sveta in tedaj smo vedeli, da se moramo vrniti.

– Kako ste vedeli? sem vprašal. – Mi-slim, po čem ste vedeli, da ste res na koncu sveta?

Zdjaj me je prvič pogledal, zasukal je glavo počasi v mojo smer kakor želva.

– Nebo je bilo vedno nižje, potem pa se je skoroda navpično spustilo pred nami v morje, kakor velikanska zelena stena iz debelega stekla. Prišli smo do kraja, kjer so valovi butali v to steno, za steklom pa ni bilo nič, praznina, nekakšne luči in nekakšna tema. Ustavili smo se z ladjo tik ob steklu in ga otipali z dlanimi, mravljinici spričo te končne meje so nam šli po hrbtu, nihče ni rekel niti besede. Steklo se je dvigalo nad nami v neskončni nebesni svod in se spuščalo v globino, kolikor se je le moglo videti skoz vodo. In tedaj...

Počakal je in me gledal nekako čudno, kot da hoče presoditi, ali mu bom verjel, ali pa bom skrivnost vsaj znal odbržati zase.

– Tedaj pa? sem vprašal nestrpnost, zakaj čutil sem, sam ne vem zakaj, nekakšno bojazan.

– Tedaj pa smo čisto natančno, četudi malce nerazločno zaradi debelega stekla in lomljenja svetlobe na drugi strani stekla zagledali velikanski človeški obraz. Bil je velik kot pol našega obzorja, oči pa so bile kot veliki zahajajoči luni. Zaradi teh ogromnih razsežnosti je bilo težko reči, kakšen izraz je bil na tem obrazu. Rekel bi, da je bil radoveden, radoveden kot pogled, s kakršnim otrok opazuje mravlje. Vendar se lahko tudi motim. Bili pa smo prepričani in zanesljivo smo vedeli, da to ne more biti nič drugega kot božja podoba. Bog nas je zaprl v to steklo, zdaj pa je z zanimanjem čakal, kaj bomo naredili med stenami, ki so nas oklepale.

– In kaj ste naredili? sem vprašal z resničnim zanimanjem.

– Nič. Molili smo, rodili, vpraševali. Toda ni bilo nobenega odgovora, nobenega zna-menja razumevanja. Kot ponavadi. Potem pa se je naglo in nerazločljivo spustila tema, črna, gosta, brez zvezd. Obraz je izginil. Nazadnje smo razvili jadra in brez postanka pluli, dokler nismo zajadrali v znane vode.

Zamišljen je utihnil. Nekaj me je spominjalo na neko stvar, zaradi nečesa me je prevzemal strah.

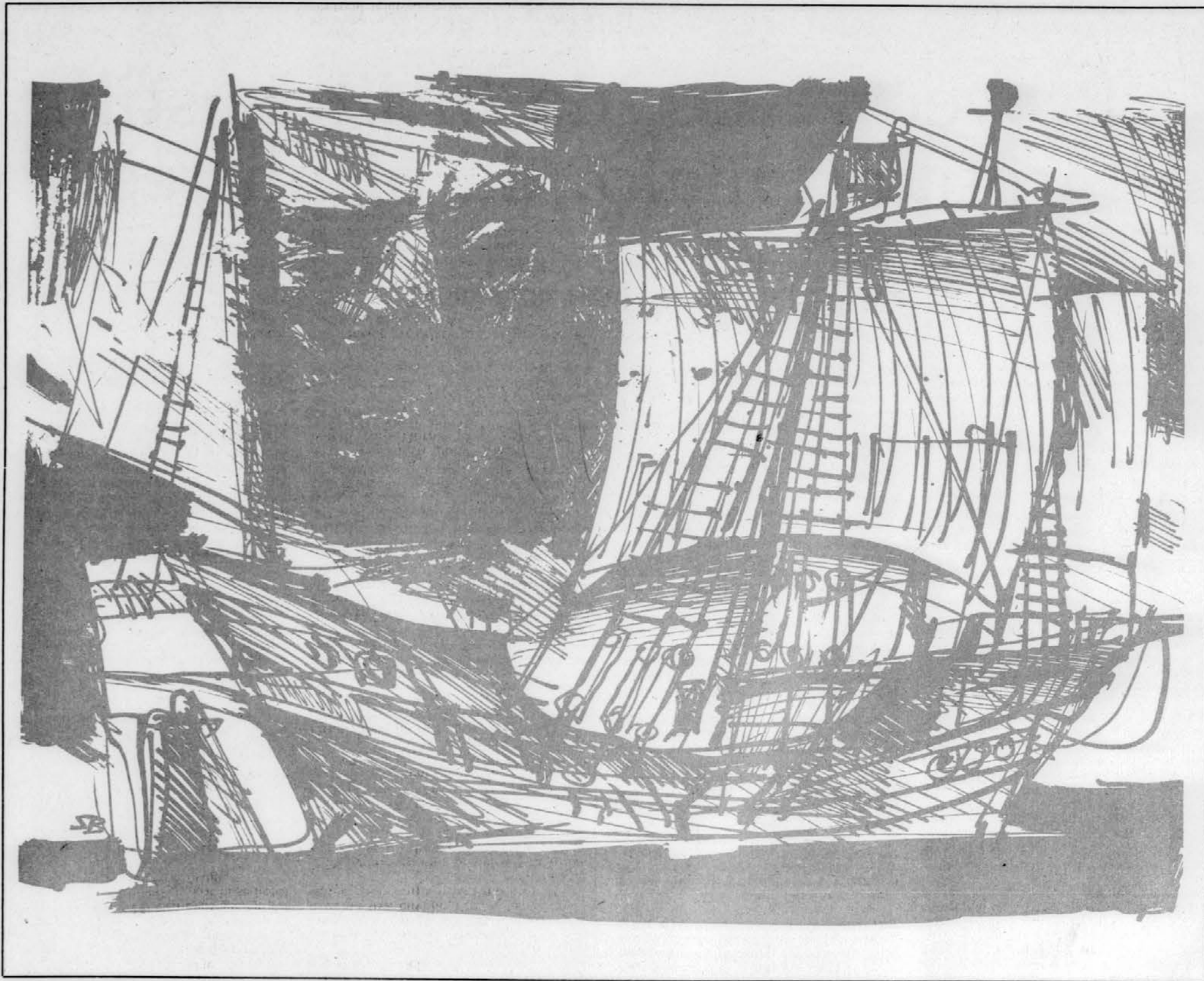
– Kaj pa tisti obraz, sem ga vprašal, – kakšen je bil tisti obraz? Je bil komu podoban? Bi ga lahko po čem prepoznali?

Gledal me je dolgo, molče, kot starec, ki ničesar ne vidi.

– Če ste me že vprašali, je rekel nazadnje, tehtajte besede, – še najbolj je bil podoben vašemu.

In v njegovem glasu sem znenada zaslišal veliko sovražnost. Če bi mogel, bi me nemudoma obesil na jambor.

Prevedel Drago Bajt
Ilustriral Branko Simčič

andrzej bursa

ženska
vojna

Andrzej Bursa (1932–1957), prezgodaj umrl krakovski pesnik, prozaik in dramatik, je kljub razmeroma kratkemu literar-

nemu delovanju močno vplival na razvoj poljskega pesništva, pripovedništva in gledališča v petdesetih letih.

V mestecu Liplass, kjer živi starodavno gornjeljuško plemo, se vsako leto enkrat dogodi, da se odpravi možiki svet za ves dan v bližnji hrastov gozdič in pije pivo, šahira, biljardira in karta (ampak samo za majhen denar, ker so Liplassanci zelo varčni) ali ribari pri bližnjem mlinu. Takrat pa v mestu izbruhne vojna. Vse leto se je nabiralo: ultimati, opozorila, očitki...

»Mlada sem še!«
»Jaz pa starejša, kaj?«
»Vso pravico imam.«
»Tudi meni še pripada.«
»Svakinja je živa hudoba.«
»Snaha pravi strah.«
»Tašča neznošen tiran.«
»Moja kozica, moj lonce.«
»Tvoja ponvica.«
»Moj glavnik.«
»Tvoje oči.«
»Moj mož.«
»Tvoj ljubček.«

Boji trajajo ves dan: na barikadah iz kuhinjskih omar in stenskih ur. V prvih vrstah so najlepše in najgrše mestne ženske. Stojte na najbolj vidnih mestih, grobo kolnejo in si vneto kažejo dražestne zadnjice, prsi, noge. In ko kamen, ki ga je vrgla nezmožljiva roka gnusobe Zalazovke, zadene napeto in zelo okroglo zadnjico gospodične Haase, se začne mesarsko klanje. S kuhinjskimi pripomočki, z zobmi in nohti. Zlasti z nohti, ker so možje, preden so odšli, s štirimi ključi zaklenili svoje delavnice, in celo policaj Roman – edini možki, ki je ostal v mestu, da bi poskrbel za red – nosi lesen samokres. Sedi v komisariatu, za vrati, ki jih je dobro zavaroval s pisalno mizo, in poskuša vzpostaviti telefonsko zvezo s pokrajinsko komando.

Mnogo ranjencev je že in tudi smrtnih žrtev ne manjka.

Samo otroci so ta dan lahko brez skrbi, čeprav jih je vse polno, in to v najbolj vročih borbenih položajih. In če je borka, ki je strmoglavila mater z otrokom, še tako razvneta, mora takoj poskrbeti za sveže plenice. Gorje pa ženski, ki bi udarila otroka: raztrgale bi jo na drobne koščke.

In taka usoda je doletela študentko Izo, malomarno in moderno dekle. Ko se enaindvajsetletni Janek še ni obrisal solz od njene klofute, je telo intelektualke že zgubilo svojo enotnost in obliko.

Pod večer je slišati le še zamolkel jok in stok; boj se je že do kraja umiril. Ženske si urejajo pričeske, pomagajo druga drugi prenašati pohištvo z ulice in pripravljajo večerjo za može.

Ampak može skorajda ne jedo: zavest o dolgem prostem dnevu in vonj po pivu, vetru in cigarah jih hitro in učinkovito uspavata.

1957
Prevedel Tone Pretnar